

**BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARINING EKOLOGIK SAVODXONLIGINI
SHAKLLANTIRISHNING PSIXOLOGIK- PEDAGOGIK ASPEKTLARI****Xolmirzayeva Maxfuza****Chirchiq Davlat Pedagogika Universiteti****Pedagogika fakulteti II bosqich magistranti****<https://doi.org/10.5281/zenodo.7814746>**

Annotatsiya. Maqolada zamonaviy voqelikda insonning umumiy madaniyatining bir qismi sifatida ekologik madaniyat darajasini oshirishning ahamiyati qanday ortib borayotgani ko'rsatilgan. Shuning uchun ham boshlang'ich maktab ta'limi bosqichidayoq ekologik ta'lim, ekologik savodxonlikni shakllantirish mazmunini qayta ko'rib chiqish zarur. Ekologik savodxonlikni rivojlantirishda kichik yoshdagi o'quvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olish muhimdir.

Kalit so'zlar: boshlang'ich maktab yoshi, ekologik savodxonlik, kichik maktab o'quvchilarining yosh xususiyatlari.

Tadqiqot mavzusining dolzarbligi hozirgi vaqtda rivojlanayotgan keskin ekologik vaziyat bilan bog'liq. Aholining sog'lig'ining yomonlashishiga olib keladigan ekologik ofatlarning ko'payishi, suv, havo va tuproqning ifloslanishi haqidagi xabarlar jiddiy tashvish uyg'otmoqda. Shu munosabat bilan boshlang'ich maktabdan boshlab ekologik ta'lim, ekologik madaniyatni yuksaltirish, ekologik savodxonlikni shakllantirish muammolari yangilanib bormoqda.

L.N. Malkinaning ta'kidlashicha, boshlang'ich maktab yoshida bolani unga turli qoidalarni tushuntirish orqali ishontirish juda oson; bilimlarni idrok etishga o'rgatish osonroq bo'ladi, buning asosida u voqelikni keyingi idrok etadi [3]. A.V. Nevzorovning ta'kidlashicha, boshlang'ich maktab yoshida bola hissiyotli va ta'sirchan bo'lib, u bizning kichik birodarlarimizning hayoti va yashash joyini saqlab qolish uchun tabiat va o'simliklarni himoya qilish chaqirig'iga tezda javob beradi. Bu ekologik fikrlash asoslarini yaratish uchun qulay davr [4]. Diqqat barqaror, jamlangan bo'ladi, talaba uni nazorat qila oladi va o'quv materialini yod oladi. Bu yoshda bolalar tabiatda sodir bo'ladigan hodisa va jarayonlardagi murakkab munosabatlarni o'rganish va tushunish imkoniyatiga ega bo'ladi. Kichik yoshdagi talaba ekologik xarakterga ega bo'lgan juda katta hajmdagi ma'lumotlarni o'zlashtira oladi va kerak bo'lganda olingan bilimlarni eslab qoladi va undan foydalana oladi. Boshlang'ich maktab yoshida vaqt va makonni idrok etish barqaror, ijodiy tasavvur, vizual-majoziy tafakkur rivojlanadi.

Bu yoshda bola aqliy va jismonan samarali bo'ladi, lekin bu uning shaxsiy qiziqishi bo'lsa, ish muayyan vaqt oralig'iga ega. Sifatida A.V. Kushnirning ta'kidlashicha, "bu davrda e'tiborni iloji boricha uzoq vaqt davomida ushlab turish uchun turli xil faoliyat turlarini almashtirishni ta'minlash kerak: o'qish, o'yin, mehnat" [2].

Boshlang'ich maktab yoshining o'ziga xos xususiyati quyidagilardan iborat: bolalar juda ishonuvchan, taklif qiladigan, qiziquvchan (jonli va jonsiz tabiat ob'ektlarini, ularning xususiyatlari va fazilatlarini qiziqish bilan o'rganadilar); atrof-muhitga qiziqish bildirish. Bu ekologik savodxonlikni shakllantirishning muhimligini belgilaydi. E.F ta'kidlaganidek. Tsagaraevaning so'zlariga ko'ra, "bolaning rivojlanishi uchun ekologik bilimlarning ko'pligi

emas, balki bilimlarni o'zlashtirgan faoliyat turi bilan belgilanadigan ularni o'zlashtirish turi hal qiluvchi ahamiyatga ega" [7].

Kichik maktab o'quvchisi turli xil tabiat hodisalariga hissiy munosabatda bo'ladi, hayvonlarning hayoti, o'simliklarning go'zalligi haqidagi hikoyalardan hayratda qoladi, hamdard bo'lishga tayyor, ma'lum darajadagi ekologik madaniyatga ega va atrof-muhit munosabatlarining ma'lum doirasini o'zlashtira oladi. [5].

Sifatida L.Yu. Xaritonov, atrof-muhitni muhofaza qilish sohasidagi inson faoliyati, zamonaviy dunyoda atrof-muhitni muhofaza qilishning ahamiyati va ahamiyati, hozirgi zamonning global ekologik muammolari haqida aniq g'oyalar ishlab chiqilmoqda. Bolalar inson salomatligi nafaqat to'g'ri ovqatlanish, balki havo va suvning tozaligiga ham bog'liqligini biladilar [6].

Kichik yoshdagi o'quvchilar ekologik xarakterga ega bo'lgan keng qamrovli ma'lumotlarni faol o'rganadilar, ular tabiiy muhit uchun qanday vaziyatlar xavfli ekanligini biladilar. Boshlang'ich maktab yoshidagi o'quvchilar tabiatda o'zini qanday tutish kerakligini aniq bilishadi, ular tabiiy resurslardan xavfsiz foydalanish qoidalarini biladilar. Yosh talaba ommaviy axborot vositalaridan ekologik ofatlar to'g'risidagi ma'lumotlarni idrok eta oladi: o'rmon yonmoqda, shahar yoki qishloq suv ostida qolgan, neftning to'kilishi natijasida hayvonlar va qushlar nobud bo'lgan va hokazo.

To'g'ri ta'kidlaganidek, L.L. Bagovning ta'kidlashicha, agar ekologik ta'lim metodik jihatdan barkamol qurilgan bo'lsa, u tizimli bo'lsa, kichik yoshdagi o'quvchilarning ekologik bilimlari chuqur va tizimli bo'ladi [1].

Shuni ta'kidlash kerakki, boshlang'ich maktab yoshida ekologik g'oyalarni shakllantirish bolalarda ongli ravishda borishi kerak: tabiat haqidagi bilim - tabiatdagi munosabatlar - tabiatdan oqilona foydalanish ko'nikmalari - tabiatga hurmat. Bu yosh o'quvchilarga yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda atrofdagi voqelik haqida tasavvur hosil qilish imkonini beradi.

7-10 yoshda tabiatda sodir bo'layotgan hodisa va jarayonlardagi mavjud munosabatlarni o'rganish va tushunish mumkin bo'ladi. Talaba juda katta hajmdagi ekologik ma'lumotlarni o'rganishi va kerak bo'lganda undan foydalanishi mumkin.

Boshlang'ich maktabda ekologik savodxonlikni shakllantirish bo'yicha asosiy ishlar atrofimizdagi dunyoni o'rganish jarayonida amalga oshiriladi. Shu bilan birga, bugungi kunda turli yo'nalishlarda amalga oshirilayotgan va ko'plab maktab o'quvchilarini birlashtirgan qo'shimcha ta'lim tizimi bu jarayonga katta hissa qo'shmoqda. Sinfdan tashqari ishlar to'garaklar va to'garaklar shaklida tashkil etiladi, bu erda maktab o'quvchilari tabiat hodisalari va ob'ektlarini nafaqat nazariy, balki amaliyotda ham o'rganish imkoniyatiga ega bo'ladilar: tabiatga ekskursiyalarda, eksperimental ishlarni tashkil etish jarayonida va hokazo. Sinfdan tashqari ishlarni malakali tashkil etish uchun zamonaviy voqelik sharoitida ekologik g'oyalarni shakllantirish mexanizmlarini tahlil qilish, to'garak ishlarining kompleks dasturlarini ishlab chiqish, ekologik ta'lim va tarbiya shakllari va usullarining dalillarga asoslangan tizimlarini tayyorlash, mintaqaviy xususiyatlarni hisobga olgan holda.

Kichik yoshdagi o'quvchilarning ekologik savodxonligini samarali shakllantirishga talabalarni amaliy faoliyatga jalb qilish yordam beradi; aksiyalar, flesh-moblar, tanlovlar, estafetalar, bayramlar, ekologik o'yinlar, sayohat o'yinlari, ertaklar, og'zaki jurnallar, viktorinalar o'tkazish; jamoaviy ijodiy ishlarni tashkil etish; muammoli vaziyatlarni yaratish; tadqiqot va loyiha faoliyatini tashkil etish; tabiatda ekskursiyalar va tizimli kuzatishlar o'tkazish.

References:

1. Bagova L.L. "Atrofdagi dunyo" integrativ kursi doirasida kichik maktab o'quvchilarining ekologik madaniyatini shakllantirish bo'yicha sinfdan tashqari ishlar / L.L. Bagova // Maykop davlat texnologiya universitetining xabarnomasi. - 2015. - No 3. - B. 61-65.
2. Kushnir A.V. Kichik maktab o'quvchilarida sinfdan tashqari ishlarda ekologik g'oyalarni shakllantirishda faol o'qitish usullaridan foydalanish / A.V. Kushnir // A.P. nomidagi Taganrog institutining xabarnomasi. Chexov. - 2016. - No 2. - B. 114-120.
3. Malkina L.N. Ekologik ta'lim masalasida / L.N. Malkina // Rossiya agrosanoat kompleksi uchun yosh tadqiqotchilarning innovatsion g'oyalari: Sankt-Peterburg. - Penza, 2020. - S. 314-318.
4. Nevzorova A.V. Kichik maktab o'quvchilarini sinfdan tashqari mashg'ulotlarda ekologik ta'limning ta'lim natijalari /A.V. Nevzorova // Yaroslavl pedagogika byulleteni. - 2017. - No 5. - B. 70-74.
5. Sergeeva B.V. Sinfdan tashqari mashg'ulotlarda kichik maktab o'quvchilarining ekologik bilimlari asoslarini shakllantirish / B.V. Sergeeva, A.S. Stanina // Fan va ta'lim istiqbollari. - 2018. - No 1. - B. 89-97.
6. Xaritonova L.Yu. Bolalar uchun qo'shimcha ta'lim sharoitida maktabdan tashqari mashg'ulotlarda ekologik madaniyat darajasini oshirish dasturini tasdiqlash natijalari / L.Yu. Xaritonova // Perm davlat gumanitar-pedagogika universiteti axborotnomasi. Seriya No 1. Psixologiya va pedagogika fanlari. - 2017. - No 2. - S. 64-71.
7. Tsagaraeva E.F. Maktabdan tashqari mashg'ulotlar doirasida kichik yoshdagi maktab o'quvchilarini ekologik tarbiyalash / E.F. Tsagarayeva // Ilmiy tadqiqotning azimuti: pedagogika va psixologiya. - 2018. - No 4. - B. 228 - 230.